УДК 355:929 Трбић М.
94(497.1)"1913/1947"(093.2)
https://doi.org/10.46793/LZ-LXII.199S
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
Примљен: 4. 08. 2022.
Прихваћен: 19. 09. 2022.

Проф. др Александар Симоновски*
Научни саветник
Институт за националну историју, Скопље

ДВА ВАЖНА ИЗВОРА О ПРОУЧАВАЊУ ЖИВОТА И ДЕЛА МИЛИВОЈА ТРБИЋА (1913–1947)

Апстракт: У чланку су дати прикази досијеа под регистарским бројем 42200146 и досијеа о кривичном делу број 190/1947. Циљ чланка је приказати колико и каквих докумената садрже ова два досијеа, па у том правцу, и колико су ови досијеи незаобилазни извори о проучавању живота и дела равногорца Миливоја Трбића (1913–1947).

Кључне речи: Народна Република Македонија, Управа државне безбедности, Миливој Трбић, Равногорски покрет, извор, досије, документ.

Увод

Историја као догађај у прошлости доступна је историчару само ако је оставила трагове, односно, историја се може истраживати ако имамо на располагању одговарајуће историјске изворе. Само уз њихову помоћ историчар може да упозна прошлост и реконструише њену слику. Због оваквог специфичног начина истраживања прошлости, упознавање извора је од пресудног значаја за историографију.[1]

Истраживање историјских извора је први и одлучујући корак у истраживању историје. „Историјски извори чине основу научног рада историчара јер дају грађу за стварање знања. Упознавање са њима пружа могућности за све егзактније сазнавање прошлих догађаја, док, с друге стране, усавршавање практичног рада са изворима омогућава поузданије откривање и стварање знања."[2] Стога је један од основних задатака научне историографије стално трагање за новим историјским изворима и ширење круга њихових врста.[3]

* aleksandar_simonovski@ymail.com

[1] Виолета Ачкоска, Вовед во историјата, Скопје, 2014, 85.

[2] *Исто,* 86.

[3] *Исто*.

Сви извори за историју, а посебно писани, захтевају пажљив приступ приликом њиховог избора, солидно познавање методологије критике извора, анализу и вештине њиховог коришћења. Историчар треба да из масе података које дају извори утврди и селектира шта је прикладно и вредно и на основу тих доказа утврди историјске чињенице, односно да дâ објективну и научно поткрепљену интерпретацију историјских догађаја, процеса, појава и особа које истражује.[4]

Извори као остаци прошлости садрже чињенице које желимо да утврдимо да бисмо пронашли одговор одређеном истраживачком питању. Истовремено, у начину историјског сазнања разликујемо три степена у приступу рада: тражење извора, унутрашња и спољна критика извора и уточњавање догађаја кроз утврђене историјске чињенице. Након што су ове етапе истраживачког рада реализоване, а понекад се процес одвија паралелно, историчар приступа интерпретацији и презентацији резултата истраживања: кроз одговарајућу форму историографског рада приказује што је могуће објективнију реконструкцију догађаја или историјске појаве.[5]

Архиви олакшавају рад историчара сређивањем и обрадом архивске грађе. „Историјска истраживања, готово без изузетка, почињу консултовањем и проучавањем архивских материјала. Они представљају основне изворе за историографска проучавања.“[6] Поред писаних историјских извора, за историјска истраживања су важни и усмени извори, које историчари могу да користе при својим истраживањима.[7]

Миливој Трбић (1913–1947)

Миливој Трбић[8] је рођен 13. априла 1913. године у селу Браилово (прилепска околина – Македонија, тада Краљевина Србија). Завршио је два разреда гимназије и школовање је оформио у нижој пољопривредној школи, где је завршио један разред.

Није познато где је служио војни рок у Југословенској војсци. Био је ожењен Јованком Смилевом Тодоровским и имали су троје деце: Даницу (рођена 16. новембра 1932), Данила (рођен 1. августа 1934) и Радмилу (рођена 29. јула 1936).

У Другом светском рату (1941–1945), Трбић је припадао Равногорском покрету и од 1942. до 1944. године деловао је у делу Македоније под

[4] *Исто*, 112–113.

[5] *Исто*, 113.

[6] Борче Илиевски, „Семејните и личните фондови – значаен извор за историски истражувања (примерот на фондот „Бранислав Русиќ“)“, Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Книга 68, Скопје, 2015, 63–64.

[7] *Исто*, 64.

[8] Миливој Трбић, син српског четничког војводе и посланика у Скупштини Краљевине Југославије из Прилепског среза, Василија Трбића (1881–1962).

бугарском окупацијом (у области Азот – велешка околина, у прилепској околини и у области Поречје).

Новембра 1942. у делу Македоније под бугарском окупацијом власт је открила Равногорски покрет. Одржано је суђење. Дана 16. јуна 1943. године Скопски војни ванредни суд изрекао је пресуду. У присуству, или у одсуству осуђене су 23 особе. Миливој Трбић је у одсуству осуђен на 15 година строгог тамничког затвора, уз лишење права по чл. 30 Кривичног закона за време од 20 година.

У Равногорском покрету постављен је на дужност команданта.[9] Обављао је функције шеф Истакнутог дела Штаба 110 и помоћник команданта Вардарске војне области. Средином септембра 1944. Трбић и равногорци под његовом командом предали су се Народноослободилачкој војсци и партизанским одредима Македоније (НОВ и ПОМ). Убрзо по ступању у НОВ и ПОМ, побегао је из њихових редова и од децембра 1944. до средине јануара 1947. крио се у прилепским селима Гостиражни, Браилово, Рилево и Зрзе.

Управа државне безбедности (УДБ) ухапсила га је 16. јануара 1947. године у Зрзу. У Окружном суду у Скопљу, од 11. до 13. јуна 1947. године одржан је судски процес на коме је суђено Миливоју Трбићу, Василу Јаневском, Богету Велевском, Јовану Шоргићу, Злати Маџовској и Петрету Тренковском. Трбићу је суђено у присуству. Осуђен је на казну смрти стрељањем, трајан губитак политичких и грађанских права и конфискацију целокупне имовине. Егзекутиран је 24. септембра 1947. године на непознатој локацији. Није познато ни место његове сахране.[10]

Досије под регистарским бројем 42200146

Након хапшења Миливоја Трбића у јануару 1947. године, спроведена је истрага. У том контексту, у периоду 21. јануар – 24. април 1947. УДБ Народне Републике Македоније (НРМ) седам пута је саслушавала Трбића.[11] Састављено је седам записника.

Из ових записника, као и из других докумената и материјала, Служба државне безбедности Социјалистичке Републике Македоније је формирала

[9] У јулу 1944. године Миливој Трбић добио је задатак да формира Прилепску и Велешку бригаду и постављен је за њиховог команданта. Обе бригаде требало је да припадну Поречком корпусу Југословенске војске у отаџбини. Приликом формирања Прилепске бригаде, јула 1944. године, обухваћено је око 40 људи. Велешка бригада остала је на нивоу језгра, јер је одређен само њен командант – Миливој Трбић.

[10] Више о животу и делу Миливоја Трбића у: Александар Симоновски, Миливој Трбиќ (1913 – 1947), Скопје, 2018.

[11] Два саслушања спроведена су 21. јануара, док је по једно спроведено 23. јануара, 27. јануара, 19. фебруара, 26. марта и 24. априла.

досије Миливоја Трбића.[12] Досије је заведен под регистарским бројем 42200146. Нисмо могли да утврдимо ког датума или које године је досије створен, а он садржи 56 докумената, 11 слика и два пропагандна материјала Равногорског покрета у Македонији (1942–1944). Поменутих 56 докумената могу се поделити у четири групе: документе које је саставила УДБ НРМ, судске документе, документе равногорске провенијенције и документе другачијег карактера. Већину докумената у досијеу је израдила УДБ НРМ.

Прва група: документи које је саставила УДБ НРМ. Већи део докумената је настао у периоду јануар – април 1947. Деле се на: записнике са саслушања; захтев УДБ НРМ Јавном окружном тужилаштву у Битољу да се Миливој Трбић и још четири лица задрже у истражном затвору; изјаве шест лица у Одсеку унутрашњих послова у с. Брод (Пореч), да су у Другом светском рату њихови ближњи настрадали од Равногорског покрета, односно, у изјавама, лица повезују Трбића са овим убиствима; шест докумената, које је 24. априла 1947. израдила УДБ НРМ и која се односе на истрагу вођену против Трбића; осврт УДБ НРМ под насловом „Ликвидације банде Војчета Трбића“[13] и друга докумената.

На Трбићевом саслушању од УДБ-е, обављеном 27. јануара 1947. године, састављен је највећи записник. Садржи 18 страница. Питања се односе на ове догађаје: када и где се Трбић први пут прикључио Равногорском покрету; активност Трбића у Македонији као равногорца; да ли се Равногорски покрет у Македонији борио против бугарског окупатора; када се Трбић предао НОВ и ПОМ и зашто је побегао из њихових редова; где се затим крио и који су му људи били најближи сарадници; његови ставови о Федеративној Народној Републици Југославији (ФНРЈ); у којим прилепским и поречким селима је имао своје присталице и друго.

У досијеу постоје и записници са саслушања других лица које је спровела УДБ-а Прилеп. Петкана Аризанкоски саслушана је 4. јануара 1947. Њен исказ је био користан за даљи ток операције УДБ-е за проналажење и хапшење Трбића. Боге Велевски саслушан је 15. јануара[14] и 19-20. јануара 1947. Блаже Масларoски саслушан је 22. јануара 1947, углавном о местима где се Трбић крио у прилепској околини од 1945. до 1947.

Документ под насловом „Ликвидације банде Војчета Трбића“, припремила је УДБ НРМ 1947. године, након реализације операције

[12] Досије се налази у Државном архиву Републике Северне Македоније, Скопље (даље: ДАРСМ), фонд (даље: ф.) Републички секретаријат унутрашњих послова / ОЗНА – УДБ/ (даље: РСУП /ОЗНА – УДБ/), кутија (даље: к.) 111, архивска јединица (даље: а.ј.) 17.

[13] Име Војче (Трбић) је изведено из имена Миливој (Трбић).

[14] Записник о саслушању Богета Велевског 15. јануара 1947. постоји у два облика: оригинал и препис. Велевски је хронолошким редом навео места где је Миливој Трбић боравио у прилепској околини од априла 1946. На крају открио је да је тачно место боравка Трбића село Рилево, код Блажета Масларoског.

проналажења и хапшења Миливоја Трбића. Вредност овог документа као изворног материјала је значајна, из разлога што је у документу у главним цртима описана поменута операција.

Друга група: судски документи. Овде сврставамо пет докумената. Најранији документ датира од 21. јануара 1947. године. Реч је Решењу околијског јавног тужилаца за прилепске и крушевске околине. Одлучио је да десоторо људи из прилепске околине задржи у притвору јер су, између осталог, од 1945. до 1947. године учествовали у скривању Миливоја Трбића. Остали документи из ове серије односе се на Трбића. 1. Решење од 3. фебруара 1947. године, којим је окружни јавни тужилац Битољског округа одредио меру истражни затвор Трбићу и још друга четири лица. 2. Пресуде Окружног суда у Скопљу од 13. јуна 1947. године. 3. Пресуда Врховног суда НРМ, са претреса одржаног 5. јула 1947, којом је потврђена Трбићева пресуда од 13. јуна 1947. године. 4. Препис из Записника о Трбићевој егзекуцији. У Записнику, иако се укратко описује извршење смртне казне, ипак, нема података о местима где је Трбић стрељан и сахрањен. Имајући у обзир да је Записник састављен у Скопљу 24. септембра 1947. године, ова чињеница може сугерисати да та два места треба потражити у граду или његовој околини.

Трећа група: документи равногорске провенијенције. Што се тиче докумената који потичу из Равногорског покрета у Македонији, реч је о две признанице које датирају од 6. јуна 1944. године. Прва је на износ од пет француских наполеона у злату, док је друга на износу од пет фунти у злату. Тог дана, а за издржавање војника Команде Вардарске војне области, тај новац је од Миливоја Трбића примио благајник Мирољуб Панчетовић.

Четврта група: документи другачијег карактера. За нашу тему значајно је писмо од 15. фебруара 1943, које је Василије Трбић написао у Каиру и упутио његовом сину Миливоју Трбићу. Василије се, између осталог, интересовао за Миливојев живот.

Што се тиче 11 слика које се налазе у досијеу, делимично смо растумачили само четири. Наиме, две слике (Слика 1 и Слика 2) су из ратног времена, тј. када је Миливој Трбић био равногорац. Проблем је у томе што не можемо да прецизирамо када и где су настале те две слике. Друге две (Слика 3 и Слика 4) слике су Трбића након хапшења у 1947.

Такође, ни у погледу два пропагандна материјала Равногорског покрета у Македонији (1942–1944) не можемо прецизирати када и где су настали. Један садржи следећу паролу: „Живео краљ Петар (Петар II Карађорђевић – прим. аут.), доле Тито (Јосип Броз Тито – прим. аут.), ми смо за краља, мора да се врати краљ Петар, нећемо републику, хоћемо монархију, живео краљ Петар“. Други пропагандни материјал позивао је на оружану борбу против Комунистичке партије Југославије.

Слика 1: *Миливој Трбић*

Слика 2: *Миливој Трбић (лево)*

Слика 3 и Слика 4: *Миливој Трбић након хапшења 16. јануара 1947.*

Досије о кривичном делу број 190/1947

Досије о кривичном делу број 190/1947 највероватније је настао 1947. године, а тиче се судског процеса против Миливоја Трбића и још петоро лица од 11. до 13. јуна 1947. године.[15] У њему се налази 119 докумената који се могу поделити у следеће категорије: судски документи, документи УДБ НРМ, документи Президијума Народне скупштине ФНРЈ, документи Министарства правосуђа НРМ и др. Већина докумената је судског карактера.

Једну целину досијеа чине списи настали у истражном поступку који је вођен против Трбића од 16. јануара до 11. јуна 1947 (од његовог хапшења до почетка судског процеса).

Па тако, најранији документ датира од 30. јуна 1945. године и представља Решење Ф. бр. 205 (Федералне комисије Македоније за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача) за утврђивање злочина Миливоја Трбића у Другом светском рату. Због многих злочина који су му преписивани, Комисија је препоручила да се затражи његова екстрадиција. Његово боравиште није било познато и сматрало се да је вероватно побегао у Грчку или Енглеску.

У наставку следе три записника са Трбићевог саслушања од УДБ НРМ у 1947. године: 21. јануара, 27. јануара и 24. априла.

У списима су прикључене и поменуте изјаве шесторице лица у Одсеку унутрашњих послова у с. Брод, да су током рата њихови ближњи настрадали од Равногорског покрета.

[15] Досије се налази у ДАРСМ – Одељење Скопље, ф. Окружни суд – Скопље (1945–1950), к. 11, а.ј. 190.

У списе је укључен и документ под називом „Уверење за оптуженог“. Дана 13. маја 1947. документ је сачинио Месни народни одбор из с. Браилово. Овај документ садржи 13 тачака у којима се налазе подаци о Миливоју Трбићу, као на пример: презиме, име оца и име; презиме и име родитеља; место и адреса где стално живи; занимање и социјални положај; да ли је писмен и коју је школу завршио; имовинско стање и друго. У тачки 4: *дан*, *месец*, *година и место рођења*, наведени су датум 14. април 1913. и с. Браилово. Позивајући се на материјале које смо досада истражили, документ „Уверење за оптуженог“ је једини документ у коме је као датум рођења Миливоја Трбића записан 14. април 1913. Узимајући у обзир да је датум 13. април 1913. забележен у два документа: у записнику са Трбићевог саслушања 27. јануара 1947. и у записнику са суђења од 11. до 13. јуна 1947, сматрамо да је Трбићев датум рођења 13. април 1913.

Последњи документи из списа који су произашли из истражног поступка против Трбића је шест записника са саслушања сведока. Саслушања је обавило Јавно тужилаштво НРМ, 10. јуна 1947. године, а за потребе судског процеса у јуну 1947. године.

Важан документ у досијеу је оптужница од 3. јуна 1947. Наиме, Никола Вражалски, јавни тужилац НРМ, подигао је оптужницу против Трбића и осталих пет особа. Предложио је да се пред Окружним судом одржи усмени јавни главни претрес, на који ће бити позвани он, у својству јавног тужиоца НРМ, и сви оптужени преко Истражног затвора у Скопљу.

У наставку досијеа налазе се три документа из преписке између Јавног тужилаштва НРМ, Врховног суда НРМ и Окружног суда у Скопљу, о томе који Окружни суд треба да води суђење. Врховни суд НРМ је на заседању одржаном 3. јуна 1947. године разматрао захтев јавног тужиоца НРМ. Донео је решење којим је предмет у надлежности Окружног суда у Битољу требало да се пренесе у надлежан поступак и пресуђивање Окружног суда у Скопљу. Разлози за овакав поступак били су то што је истрагу водило Јавно тужилаштво НРМ и да би се уступањем предмета Окружном суду у Скопљу избегли непотребни трошкови. Истог дана, Јавно тужилаштво НРМ је припремило документ за Окружни суд у Скопљу, којим се обавештава да му се доставља кривични предмет против Трбића и других лица, са предлогом за заказивање усменог јавног главног претреса, на коме би се судило оптуженима. Документ је садржао и сагласност којом се Окружни суд у Скопљу проглашава надлежним. Врховни суд НРМ усвојио је предлог јавног тужиоца НРМ да се предмет против Трбића и других лица уместо у Битољу разматра у Окружном суду у Скопљу.

Суђење је почело 11. јуна, настављено је 12. јуна, а 13. јуна 1947. године пресуда је донета и јавно објављена. Записник са суђења и Пресуда налазе се у досијеу.

Након суђења, 18. јуна, Трбић је саставио жалбу на пресуду коју је поднео Врховном суду НРМ и тражио да му се смртна казна замени временском. Дана 19. јуна жалбу је поднео и његов бранилац, Михаило Михаиловић, који је замолио да Врховни суд НРМ преиначи и ублажи казну. Обе жалбе постоје у досијеу у коме се налази и пресуда Врховног суда НРМ са претреса одржаног 5. јула 1947, којом није уважена Трбићева жалба.

О делу пресуде о конфискацији имовине вођена је преписка о којој постоје три документа. Први је допис од 11. јула 1947. Околиском народном суду у Прилепу, којим је указано да му се шаље једна правоснажна пресуда ради конфискације. Други документ је допис Околиског народног суда у Прилепу, од 17. јула, Окружном суду у Скопљу. За Трбића је казано да ће му имовина бити конфискована. Међутим, конфискација се није могла извршити јер он није имао имовину, о чему говори трећи документ: допис Околиског народног суда у Прилепу, од 8. августа 1947, Окружном суду у Скопљу.

После пресуде Врховног суда НРМ од 5. јула 1947. године уследиле су активности у вези Трбићевог права да тражи помиловање. Први се изјаснио Врховни суд НРМ. Даље, Окружни суд у Скопљу је саставио предмет за молбу за Трбићево помиловање. Предмет је био намењен Министарству правосуђа НРМ. Поводом те молбе, Окружни суд у Скопљу израдио је реферат, у коме се, између осталог, каже да су молбе за помиловање поднели Трбић и његов адвокат. У том смислу, у досијеу постоје три документа: документ Врховног суда НРМ од 8. јула 1947. године, предмет Окружног суда у Скопљу од 24. јула 1947. године и реферат (који није датиран).

Председништво Президијума Народне скупштине ФНРЈ је 16. септембра 1947. одржало седницу и донело одлуку да се молба за помиловање не уважи. С обзиром на то да је пресуду у целини потврдио Врховни суд НРМ, док је молба за помиловање одбијена, уследила је Трбићева егзекуција. У досијеу, Записник о егзекуцији је у оригиналном облику.

Већина преосталих докумената из досијеа односи се на друге оптужене и осуђене особе у судском процесу. Део такве грађе настао је у истрази која је против њих вођена 1947. године (до почетка судског процеса 11. јуна), и то су углавном саслушања која је обавила УДБ НРМ. Други део су њихове жалбе Врховном суду НРМ на пресуду од 13. јуна 1947, грађа која је створена у вези са казнама која су издржавала ова лица и друго.

Стање са изворима и литературом у РС Македонији о проучавању живота и дела Миливоја Трбића

Македонска историографија располаже обимном литературом која се бави историјом Македоније током Другог светског рата (1941–1945).[16]

[16] Библиографија за НОВ и Револуцијата во Македонија (1941 – 1945), Составиле: Иванка Анастасова, Дивна Симиќ, Скопје, 1995.

У македонској историјској науци пажња је посвећена и проучавању делатности Равногорског покрета у Македонији од 1942. до 1944. године. При томе, Миливој Трбић је неизбежно заступљен у радовима у којима се та тема обрађује.[17]

Полазећи од тога да у македонској историографији није постојала монографија о Миливоју Трбићу, предузели смо задатак да монографски обрадимо ову личност. Додатни повод за писање монографије била је чињеница да је 2017. навршено 70 година од његовог погубљења. Монографија је биографског карактера и објављена је 2018.[18] Њен издавач је Институт за националну историју из Скопља. Књига не само што је прво монографско профилисање Трбића него је и прво монографско профилисање једног припадника Равногорског покрета у Македонији уопште.

У књизи нисмо успели да створимо свеобухватну слику о Трбићу због недостатка извора, на што ћемо се осврнути у наставку текста. Књига обогаћује сазнања о Трбићу и доприноси даљем истраживању његовог живота и дела. Преко Трбића се сагледава и деловање Равногорског покрета у велешкој околини, у прилепској околини и у Поречу у Другом светском рату (1942–1944).

Књига се надовезује на зборник докумената и материјала о Трбићу, који смо објавили 2016. Он садржи 129 докумената, од чега 126 докумената о периоду 1942–1947 године, а потичу из Равногорског покрета, НОВ и ПОМ, бугарске полиције, УДБ НРМ, македонског судства и друго. Један документ датира из 1954, два су без датума, од којих је један осврт на активности Равногорског покрета у Македонији (1942–1944). Будући да се у њему говори и о капитулацији Бугарске, може се рећи да је он настао после 9. септембра 1944.[19]

[17] Растислав Терзиоски, Окупацијата на Македонија 1941 – 1944, 2. изд., Скопје, 2011, 164–176; Славка Фиданова, „Четничката организација на Дража Михајловиќ во Прилеп и Прилепско 1943 – 1944“, Прилеп и Прилепско во НОВ 1944 – 15 мај 1945 година, Материјали од Научниот собир одржан на 14, 15 и 16 март 1983 година, Книга I/2, Скопје 1985, 261–278; Славка Фиданова, „Некои моменти од активноста на четничката организација на Дража Михајловиќ во Прилепско во 1942 година“, Прилеп и Прилепско во НОВ 1942 година, Материјали од Научниот собир одржан на 13, 14 и 15 декември 1976 година, Книга прва, Скопје 1978, 235–250; Велимир Брезовски, „Прилог за проучување на дражиќевската организација во Скопје и околината“, Скопје во НОВ 1942, Материјали од Научниот собир, Скопје 1975, 311–321; Миле Тодоровски, Партизанските одреди и Народноослободителната војска на Македонија во Ослободителната војна и Револуцијата 1941 – 1944, Скопје, 1972, 165–179; Велимир Брезоски, Ослободителната војна во Македонија во 1943 на територијата на СР Македонија, Скопје, 1971, 31–35.

[18] Види фусноту бр. 10.

[19] Миливој Трбиќ–Војче, Документи, Избор, редакција и коментар доц. др Александар Симоновски, Скопје, 2016.

У оквиру истраживања извора и литературе у Републици Северној Македонији (РСМ), који се односе на рад Равногорског покрета у Македонији од 1942. до 1944, као и приликом израде монографије о Миливоју Трбићу, уочили смо следећу ситуацију.

За период 1913–1941. године (од Трбићевог рођења до Априлског рата) констатовали смо да у изворима нема много података. Могу се навести само основни подаци његове биографије: датум и место рођења, образовање и брачни статус. Стога су потребна даља истраживања о животу Трбића током Првог светског рата (1914–1918) и за време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевине Југославије (1918–1941).

Када је реч о ратном периоду (1941–1944), немогуће је реконструисати укључивање Трбића у Равногорски покрет, као ни дубље ући у његово деловање као равногорца у Македонији. Ограничавајући фактор за то је одсуство докумената Равногорског покрета и бугарског окупатора, односно, равногорски и бугарски извори којима располажемо нису довољни да расветле ове моменте.

У адекватним институцијама у РСМ постоје равногорски документи (овлашћења за организовање Равногорског покрета у Македонији, документи економске и војне природе, пропагандни материјал и др.).[20] Међутим, проблем је у томе што документи нису великог обима. Недостатак равногорске документације која ће нам створити ширу слику о делатности Равногорског покрета у Македонији (1942–1944), озбиљан је проблем за једног научника (историчара) који се бави проучавањем овог питања, али и питањем Трбићевог рада као равногорца на овој територији.

У РСМ не постоји ни већи обим докумената окупаторске провенијенције (бугарске, италијанске) о деловању Равногорског покрета у Македонији. Другим речима, и то је озбиљан проблем за једног научника (историчара) који проучава ово питање.

Истичемо да у РСМ постоје и бугарски полицијски и судски документи. Они се односе на период од краја 1942. до средине 1943, када је бугарска власт открила Равногорски покрет у делу Македоније под бугарском окупацијом и потом је организовала судски процес.[21] Ови документи нам дају слику о активности Равногорског покрета у Скопљу, у Поречу, у кумановској околини, у велешкој околини и у прилепској околини у 1942, као и слику о активностима везаним за одржавање судског процеса у јуну 1943. У документима постоје подаци и о Миливоју Трбићу коме је у одсуству, 31. јануара 1943, одређен притвор због обавезног присуства

[20] ДАРСМ, ф. РСУП /ОЗНА – УДБ/, Пријем IV, 1984, Материјал бр. 63, к. 18; Документационо одељење Института за националну историју, Скопље, ф. Оставштина проф. др Велимира Брезоског, к. 2.

[21] Миливој Трбиќ–Војче, Документи..., 28–110.

на суду. У грађи је заступљена пресуда Скопског војног ванредног суда од 16. јуна 1943.

Када говоримо о грађи која је произашла из Народноослободилачког покрета Македоније (Комунистичке партије Македоније) у Другом светском рату, реч је о документима са којима се разобличавао Равногорски покрет у Македонији, пратила ситуација на терену где је деловао Равногорски покрет, о борбама између НОВ и ПОМ и Равногорског покрета у кумановској околини 1943, покушај привлачења поречких равногораца на страну НОВ и ПОМ 1944. и друго.[22] Наравно, разобличаван је и Миливој Трбић, а праћена је и његова активност као равногорца.

Стање са изворима у РСМ је најповољније за период од краја 1944. до 24. септембра 1947. јер постоје досијеи које је створила Служба државне безбедности Социјалистичке Републике Македоније након успешно завршене операције проналажења и хапшења Трбића 16. јануара 1947. У том контексту, поред Трбићевог досијеа, успели смо да истражимо и досијеа о другим лицима која су била у контакту са Трбићем током његовог скривања у прилепској околини крајем 1944. до његовог хапшења у 1947.[23] Наравно, овде не можемо заобићи ни досије о кривичном делу број 190/1947.

Досијеи Службе државне безбедности нам омогућавају да боље продремо у Трбићеву активност од средине септембра 1944. до његовог хапшења у јануару 1947. године: његова боравишта у прилепској околини, његови јатаци, његова идеја за илегално напуштање НРМ и пребацивање у Грчку и друго.

Закључак

Досије под регистарским бројем 42200146 и досије о кривичном делу број 190/1947 представљају два незаобилазна извора за проучавање живота и дела Миливоја Трбића. Сваки досије садржи релевантну грађу за научна истраживања.

Иако су у досадашњој македонској историској науци објављени радови и зборник докумената посвећени проучавању живота и дела ове личности или деловању Равногорског покрета у Македонији од 1942. до 1944, ипак,

[22] Народен глас, Орган на прилепската партиска организација во НОВ 1941 – 1943, Подготвиле и редактирале Д-р Растислав Терзиоски, Д-р Миле Михајлов, Наум Димовски, Скопје, 1990; Куманово и Кумановско во НОВ 1941 – 1945, Документи, Избор и редакција Васил Јотевски, Д-р Симо Младеновски, Ѓорѓи Чакарјаневски, Тодор Чепреганов, Куманово, 1988; Кичево и Кичевско во НОВ 1941 – 1945, Документи, Избор и редакција Васил Јотевски, Д-р Симо Младеновски, Ѓорѓи Чакарјаневски, Кичево, 1985; Извори за ослободителната војна и револуција во Македонија 1941 – 1945, Том I, Документи на Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија 1941 – 1945, Книга втора–седма, Скопје, 1968–1983.

[23] ДАРСМ, ф. РСУП /ОЗНА – УДБ/, к. 182–410.

истичемо да Трбић још увек није довољно истражен. Стога су неопходна даља истраживања и интерпретације.

Необјављени извори:

Државни архив Републике Северне Македоније, Скопље
Фонд 885: Републички секретаријат унутрашњих послова /ОЗНА – УДБ/.
Државни архив Републике Северне Македоније – Одељење Скопље
Фонд 81: Окружни суд – Скопље (1945–1950).
Документационо одељење Института за националну историју, Скопље
Фонд: Оставштина проф. др Велимира Брезоског.

Објављени извори:

Извори за ослободителната војна и револуција во Македонија 1941 – 1945, Том I, *Документи на Комунистичката партија на Југославија и Комунистичката партија на Македонија 1941 – 1945*, Книга втора–седма, Скопје, 1968–1983.

Кичево и Кичевско во НОВ 1941 – 1945, *Документи*, Избор и редакција Васил Јотевски, Д-р Симо Младеновски, Ѓорѓи Чакарјаневски, Кичево, 1985.

Куманово и Кумановско во НОВ 1941 – 1945, *Документи*, Избор и редакција Васил Јотевски, Д-р Симо Младеновски, Ѓорѓи Чакарјаневски, Тодор Чепреганов, Куманово, 1988.

Миливој Трбиќ–Војче, *Документи*, Избор, редакција и коментар доц. д-р Александар Симоновски, Скопје, 2016.

Народен глас, *Орган на прилепската партиска организација во НОВ 1941 – 1943*, Подготвиле и редактирале Д-р Растислав Терзиоски, Д-р Миле Михајлов, Наум Димовски, Скопје, 1990.

Литература:

Ачкоска Виолета, *Вовед во историјата*, Скопје, 2014.

Библиографија за НОВ и Револуцијата во Македонија (1941 – 1945), Составиле: Иванка Анастасова, Дивна Симиќ, Скопје, 1995.

Брезовски Велимир, „Прилог за проучување на дражиќевската организација во Скопје и околината“, *Скопје во НОВ 1942*, *Материјали од Научниот собир*, Скопје 1975, 311–321.

Брезоски Велимир, *Ослободителната војна во Македонија во 1943 на територијата на СР Македонија*, Скопје, 1971.

Илиевски Борче, „Семејните и личните фондови – значаен извор за историски истражувања (примерот на фондот „Бранислав Русиќ“)“, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, Книга 68, Скопје, 2015, 63–76.

Симоновски Александар, *Миливој Трбиќ (1913 – 1947)*, Скопје, 2018.

Терзиоски Растислав, *Окупацијата на Македонија 1941 – 1944*, 2. изд., Скопје, 2011.

Тодоровски Миле, *Партизанските одреди и Народноослободителната војска на Македонија во Ослободителната војна и Револуцијата 1941 – 1944*, Скопје, 1972.

Фиданова Славка, „Некои моменти од активноста на четничката организација на Дража Михајловиќ во Прилепско во 1942 година“, *Прилеп и Прилепско во НОВ 1942 година*, *Материјали од Научниот собир одржан на 13, 14 и 15 декември 1976 година*, Книга прва, Скопје 1978, 235–250.

Фиданова Славка, „Четничката организација на Дража Михајловиќ во Прилеп и Прилепско 1943 – 1944“, *Прилеп и Прилепско во НОВ 1944 – 15 мај 1945 година*, *Материјали од Научниот собир одржан на 14, 15 и 16 март 1983 година*, Книга I/2, Скопје 1985, 261–278.

Summary

Aleksandar Simonovski

TWO IMPORTANT SOURCES FOR THE STUDY OF THE LIFE AND WORK OF MILIVOJ TRBICH (1913 – 1947)

History as an occurrence in the past can be researched if we have the appropriate historical sources available.

Archives facilitate the work of historians by organizing and processing archival material. The historical research, almost without exception, begins with consulting and studying archival materials.

In the State Archives of the Republic of North Macedonia in Skopje, there are two files relating to Milivoj Trbich, a member of the Ravna Gora Movement.

The first file is the Trbich's dossier, which was compiled by the State Security Service of the Socialist Republic of Macedonia. The dossier was a result of the successfully completed operation of the Administration of State Security to find and arrest Trbich on January 16, 1947. The dossier consists of 56 documents, 11 photographs and two materials with propaganda content of the Ravna Gora Movement in Macedonia. Most of the documents were prepared by the Administration of State Security of the People's Republic of Macedonia.

The second file is the dossier that was created as a result of the conducted court trial against Trbich and against five other persons from June 11 to June 13, 1947. The court trial was held in the District Court in Skopje. This dossier contains 119 documents. The majority of the documents have a judicial content.

The two dossiers represent two important sources for the study of the life and work of Trbich.